

Workshop burgerschap bij kleuters

Symposium Jonge Kind

28 maart 2025

Voorstellen

Doreanne Jansen-Tigchelaar

d.jansen@gouwe-academie.nl

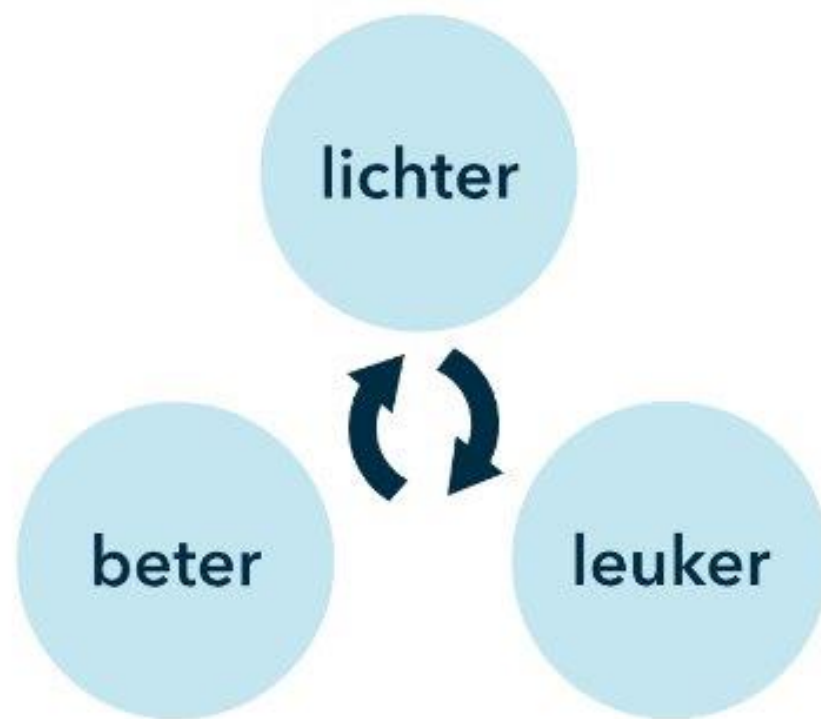
- Onderwijsadviseur & onderwijskundig medewerker bij Gouwe Academie
- Leerkracht basisonderwijs

20+ jaar
ervaring

ca. 50
professionals

aan de basis
van ParnasSys

Waar begin je?

ONTWIKKELTHEMA'S

Vorming & Coaching

Schoolkwaliteit

Jonge Kind

De basis op orde (HOGW)

Administratie in ParnasSys

Oudercommunicatie

Flexibilisering

Passend onderwijs

Agenda

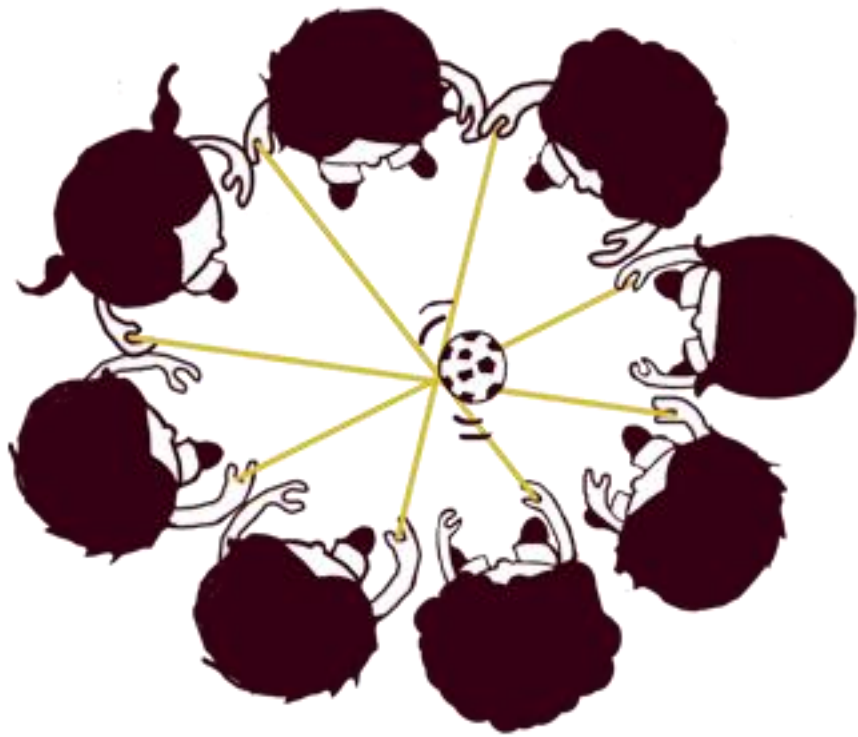
Workshop 9

Burgerschap bij kleuters

Binnen je thema's ben je vast (bewust of onbewust) met burgerschap bezig, ook al kun je denken dat de leefwereld van de kleuter nog vrij klein en overzichtelijk is. Juist onderwijs aan kleuters biedt vele kansen om met burgerschap aan de slag te gaan. In deze workshop gaan we verkennen wat de burgerschapsopdracht voor een school inhoudt en maken we de vertaalslag naar kleuters. Hoe zorg je voor een doelgericht, samenhangend en herkenbaar aanbod, al vanaf de kleuters? In een brainstormsessie bedenken we binnen een thema activiteiten rondom burgerschap, en zetten we deze eenvoudig weg in je themaplan. Zo kun je morgen al aan de slag met burgerschap bij je kleuters!

Wat is burgerschap?

Burgerschap....

“(...) een open houding naar elkaar, probeer de ander te begrijpen.”
“Dat we allemaal mogen zijn wie we zijn, allemaal gelijk door de wet.”
– webinar expertisepunt burgerschap 18 maart '25

“Burgerschap is zorgen voor jezelf, voor elkaar en voor de aarde”
– Stichting Vredeseducatie, congres burgerschap 13 maart '24

 slo.nl/thema/meer/basisvaardigheden/burgerschap/

Wat zijn basisvaardigheden burgerschap?

Basisvaardigheden burgerschap zijn sociale en maatschappelijke vaardigheden die leerlingen helpen om **actief deel te kunnen nemen aan de samenleving**. Het gaat om het verwerven van kennis en vaardigheden en het toepassen van die kennis en vaardigheden in het leven van alledag.

Sinds 2021 is er een nieuwe wet van kracht. Volgens deze wet moeten scholen actief burgerschap en sociale cohesie bevorderen.

Wettekst

3. Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze, waarbij het onderwijs zich in ieder geval herkenbaar richt op:
 - a. het bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, zoals verankerd in de Grondwet, en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens, en het handelen naar deze basiswaarden op school;
 - b. het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving; en
 - c. het bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid alsmede de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden.
- 3a. Het bevoegd gezag draagt zorg voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de waarden, bedoeld in het derde lid, onderdeel a, creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met en het handelen naar deze waarden en draagt voorts zorg voor een omgeving waarin leerlingen en personeel zich veilig en geaccepteerd weten, ongeacht de in het derde lid, onder c, genoemde verschillen.

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2021-320.html>

MEMORIE VAN TOELICHTING

Algemeen

1. Inleiding

Scholen in het funderend onderwijs brengen kennis en vaardigheden over die leerlingen nodig hebben voor het vervolgonderwijs en deelname aan de arbeidsmarkt. Minstens zo belangrijk is de maatschappelijke toerusting van jongeren. Daaronder valt ook het vormen van leerlingen van **nieuwsgierige kleuters tot betrokken burgers** die in staat zijn om op een volwaardige en verantwoordelijke manier deel te nemen aan de samenleving en een eigen positie in te nemen in die samenleving. Burgerschapsvorming is een kerntaak van iedere school.

Op **jonge leeftijd** spitst de ontwikkeling van competenties zich toe op de begeleiding bij de **sociale en emotionele ontwikkeling**, en naarmate leerlingen ouder worden komen daar complexere maatschappelijke vraagstukken bij. Leerlingen leren op school samen te werken en te leven, om te gaan met maatschappelijke spelregels, hun eigen identiteit te ontwikkelen, hun mening te vormen en die van anderen te respecteren.³⁵ Ook leren zij om zelfstandig politieke en maatschappelijke vraagstukken kritisch te doordenken teneinde een eigen geïnformeerde positie in te kunnen nemen. Ook het in aanraking komen met leerlingen met andere manieren van denken leert leerlingen over het belang van verdraagzaamheid, wederzijds respect en tolerantie. Het ontwikkelen van de eigen identiteit, waardoor leerlingen leren reflecteren op eigen idealen, normen en waarden en hun positie in de samenleving, is een voorwaarde voor het kunnen bijdragen aan de samenleving. Het onderhavige voorstel betekent op dit punt voor scholen dat zij op samenhangende en doelgerichte wijze aandacht besteden aan (het oefenen met) sociale en maatschappelijke competenties zodat leerlingen het vermogen ontwikkelen aan de samenleving een bijdrage te kunnen en willen leveren. Scholen zijn op grond van dit voorstel vrij in de wijze waarop zij het ontwikkelen van voornoemde competenties bij leerlingen vormgeven. De inspectie zal derhalve terughoudendheid betrachten ten aanzien van het toezicht daarop.

Onderwijsinspectie

Drie invalshoeken:

- ❏ Inhoud: basiswaarden & sociale en maatschappelijke competenties
- ❏ Doelgericht, samenhangend, herkenbaar en inzicht in de resultaten
- ❏ De school als oefenplaats

<https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/burgerschap/wettelijke-opdracht>

OR2. Sociale en maatschappelijke competenties

De leerlingen behalen **sociale en maatschappelijke competenties** op het niveau dat ten minste in overeenstemming is met de verwachtingen van het **vervolgonderwijs en de maatschappij**.

Basiskwaliteit

De school heeft een goed beeld van de kenmerken van haar leerlingenpopulatie en heeft ambitieuze verwachtingen over het niveau dat de leerlingen voor de sociale en maatschappelijke competenties kunnen bereiken. Ze neemt de aansluiting op het vervolgonderwijs en de maatschappij als uitgangspunt voor de competenties voor leerlingen.

De school onderbouwt welke resultaten ze op dit gebied wil bereiken. De school brengt de resultaten op een betrouwbare en inzichtelijke manier in kaart. De school spant zich zichtbaar in om ervoor te zorgen dat leerlingen die de school verlaten daaraan voldoen. Daarmee laat de school zien dat zij haar doelstellingen voor deze competenties behaald heeft.

Invalshoek 1: inhoud

Waarden van de democratische rechtstaat

Vrijheid

Vrijheid van meningsuiting
en autonomie

Gelijkwaardigheid

Gelijkheidsbeginsel en afwijzen
van discriminatie

Solidariteit

verdraagzaamheid, begrip,
verantwoordelijkheidsbesef
en afwijzen van onver-
draagzaamheid

Welk gedrag past hier bij? Hoe ziet dat er bij kleuters uit?

Invalshoek 2

- Doelgericht
- Samenhangend
- Herkenbaar
- Inzicht in de resultaten

Burgerschap binnen Zien!

Burgerschapsmodel	Kenmerken	Kenmerken vragenlijst in Zien!
Burgerschap Zien!+ 	- Gekoppeld aan de Zien!-competenties	- Compacte vragenlijst met 13 stellingen. - Versies voor onder-, midden- en bovenbouw.
Burgerschap o.b.v. leerlijn SLRO 	- Burgerschapscompetenties verdeeld over zes thema's: samen, verschillen, schepping, digitaal, democratie, wereld. - Doelen op het gebied van kennis, vaardigheden en attitude - Koppeling met de democratische basiswaarden - Christelijke lijn, passend bij SLRO-leerlijn	- Uitgebreide vragenlijsten, 29-53 stellingen - Versies voor leerjaar 1-2, 3-4, 5-6 en 7-8. - Kennis, vaardigheden en attitude worden bevraagd.
Themalijst Burgerschap	- Burgerschapscompetenties verdeeld over zes thema's: samen, verschillen, duurzaamheid, digitaal, democratie, wereld. - Doelen op het gebied van kennis, vaardigheden en attitude - Koppeling met de democratische basiswaarden	- Uitgebreide vragenlijsten, 27-44 stellingen - Versies voor leerjaar 1-2, 3-4, 5-6 en 7-8. - Kennis, vaardigheden en attitude wordt bevraagd.

Twee (drie) opties voor burgerschap, in Zien!+

Vragenlijst / indeling op basis van Zien! (stuur)

Vergelijken van de Zien! competenties in de diverse contexten met elkaar:
Lukt het de leerling om het gedrag te laten zien in het omgaan met activiteiten? En met media? En in de maatschappelijke competentie?

Vragenlijst / indeling op basis van

- leerlijn SLRO (christelijke versie)
- themalist burgerschap (identiteitsneutraal)

Scholen die de SLRO-leerlijn of themalist als aanbodlijn gebruiken, kunnen binnen Zien! monitoren in welke mate de leerlingen over de vaardigheden beschikken. Het doel van monitoren is primair om het aanbod nog beter te kunnen afstemmen.

	ONTWIKKEL- VOORWAARDEN				GEDRAGS- REGULEREND: RUIMTE- NEMEND	GEDRAGS- REGULEREND: RUIMTEGEVEND	REFLECTIE EN PLANNEN		DENK- VAARDIGHEDEN					
	Welbevinden	Betrokkenheid	Veiligheidsbeleving	Aanraking Veiligheid	Initiatief	Autonomie	Inlevingsvermogen	Flexibiliteit	Impulsbeheersing	Plannen en organiseren	Zelfinzicht	Creatief denken	Kritisch denken	Analytisch denken
☐ Alles selecteren														
Gemiddelde score														
	3,6	2,9	3	3,3	2,3	3,3	2,6	2,3	3,4		2,7	2,5	2,7	2,5
Percentage afnames in paars														
	0	0	0	0	0	0	0	14	14	0	0	0	0	0
Percentage afnames in oranje														
	0	28	42	16	66	16	28	42	14		33	50	33	66
Klik om een plan voor de geselecteerde leerlingen te maken														
4 ▶	☒ Esmees Vaders	4	3	3	3	3	3	3	3		3	3	3	3
6 ▶	☒ Esmees Vaders	4	3	3	3	3	3	3	3		3	3	3	3
☐ Özlem Adisz ▶	☒ Esmees Vaders	4	3	3	3	3	3	3	3		3	3	3	3
☐ Vincent van den Beukel ▶	☒ Esmees Vaders	4	3	3	3	3	3	3	3		3	3	3	3
☐ Daan de Vos ▶	☒ Peter de Vries	4	3	3	3	3	3	3	3		3	3	3	3
	☒ Daan de Vos	4	3	3	3	3	3	3	3		3	3	3	3
☐ Jorian Top ▶	☒ Esmees Vaders	4	3	3	3	3	3	3	3		3	3	3	3

Mentorgroepen:

☐ 1A (Leeuwenbrug)

☐ 1A (Vanenburgerallee)

☐ 1B (Leeuwenbrug)

☐ 1C (Leeuwenbrug)

Afnamedatum:

01-08-2021

31-07-2022

☐ Alles selecteren

Toon

filter

Toon lijsten van:

☒ mentor

☒ docent

☐ overige

☐ ouder/voogd

☐ overige betrokkenen

☐ plan groepje

Gemiddelde score

Percentage afnames in paars

Percentage afnames in oranje

Klik om een plan voor de geselecteerde leerlingen te maken >

☐ Özlem Adsiz ▶

☐ Christian Bark ▶

☒ Toon gemiddelde scores per afname

Handelingsplannen >

SAMEN

VERSCHILLEN

SCHEPPING

DIGITAAL

DEMOCRATIE

WERELD

Samen - kennis

Samen - vaardigheden

Samen - attitude

Verschillen - kennis

Verschillen - vaardigheden

Verschillen - attitude

Schepping - kennis

Schepping - vaardigheden

Schepping - attitude

Digitaal - kennis

Digitaal - vaardigheden

Digitaal - attitude

Democratie - kennis

Democratie - vaardigheden

Democratie - attitude

Wereld - kennis

Wereld - vaardigheden

Wereld - attitude

3,0	3,0	1,7	3	3,5	2,2	3,2	3,3	1,7	3,3	3,3	4	2,7	3,3	3,3	2,7	2	3,3
33	33	33	0	0	33	0	0	33	0	0	33	0	0	33	0	0	0
0	0	66	33	0	33	33	33	66	33	0	0	0	0	0	33	100	0

mentor

3,5 3,5 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 |

mentor

3,5 3,5 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 |

leerling

3,5 3,5 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 |

ouder/voogd

3,5 3,5 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 |

overige betrokkenen

3,5 3,5 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 |

plan groepje

3,5 3,5 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 | 3 |

alibi (root)

Demo instelling

CockpitPage

Invalshoek 3: De school als oefenplaats

- ▣ Veilig pedagogisch klimaat
- ▣ Bevorderende schoolcultuur
- ▣ Burgerschap is zichtbaar/merkbaar

Burgerschap binnen je thema(plan)

📁 Een apart thema, of verweven binnen de thema's?

Themaplan 2b		Thema: Groep: periode:		Leer- en ontwikkelingslijnen 4-7 jaar Product van Groen Academie	
Routines <i>Dagelijks terugkerende activiteiten gekoppeld aan doelen (denk aan: elke ochtend dagen van de week bespreken, kinderen tellen).</i>	Huishoek	Onderzoeksactiviteiten/excursies (opening, afsluiting, vragenmuur)	Lees-/luister/schrijfhoek	Grove motoriek 2 - KLIMMEN: klimt binnen een klautercircuit op verschillende hoogtes 2 - HUPPELEN: huppelt 2 - BALANCEREN: loopt over een schuin smal balanceervlak (evenwichtsbalk) zonder evenwichtsverstoring 2 - BALANCEREN: balanceert over een wip zonder evenwichtsverstoring 2 - HINKELEN: hinkelt 10 keer op voorkeursbeen 2 - VRIJ SPRINGEN: loopt via een bank omhoog en springt in een doorgaande beweging en komt met 2 benen tegelijk op de grond 2 - STEUNSPRINGEN: voert de hazensprong op de bank uit 2 - STEUNSPRINGEN: voert de wendsprong op de bank uit 2 - LOOPSPRINGEN: springt vanuit een doorgaande beweging over lage hindernissen in een parcours 2 - TOUWTJE SPRINGEN: springt in een touw gedraaid door de juf 2 - MIKKEN: gooit van een grotere afstand (2 - 2,5 meter) een pittenzak/bal tegen een hoog hangende en kleinere krant 2 - MIKKEN: gooit van een grotere afstand (2 - 2,5 meter) met een bal pilonnen omver 2 - MIKKEN: mikt een bal of pittenzak vanaf een grotere afstand in een kast	
Spel 2b - HANDELEN: maakt samen plannen voor complexe spelscenario's 2b - ROLGEBRUIK: laat interactief thematisch rollenspel zien volgens voorbedacht plan 2b - SPEELDUUR: speelt een spelscenario van ± 20 minuten (in een rol) 2b - SPELVERHAAL: maakt vooraf plannen met anderen voor spelscenario's	Bouw/constructiehoek	Themahoek/leidende activiteit	Zand/watertafel		
Sociaal-emotioneel en burgerschap	Kringactiviteiten	Woordenschat	Werkjes/beeldende activiteiten	Fijne motoriek 2 - Maakt fijne bewegingen vanuit pols 2 - Opponeert met de duim flexibel tegen vingers (maakt een rondje met duim en andere vingers) 2 - Maakt onafhankelijke bewegingen met de hand (bijv. éne hand op de knie slaan, andere hand op de schouder) 2 - Laat duidelijk een voorkeurshand zien 2 - Maakt bewegingen die over de middenlijn gaan rond 6/6,5 jaar (bijv. sla met je linkerhand op je rechterknie e.d.)	

Kansen!

Op het themaplan:

- 📅 Routines
- 📅 Het vak linksonder (sociaal-emotioneel) uitbreiden naar burgerschap
- 📅 Subthema's binnen je thema bedenken, die meer burgerschapsminded zijn
- 📅 Een paar keer per jaar losse burgerschapsthema's inzetten

- 📅 Wat doe je al? Wees je daar bewust van

- 📅 Denk vanuit een prentenboek

Werkopdracht

- Vul een leeg themaplan aan met activiteiten die aansluiten bij de doelen van burgerschap
Gebruik ter inspiratie de themalist burgerschap
- Kies het thema waar je volgende periode mee aan de slag gaat óf bedenk zelf een thema rondom burgerschap

groep 1/2

Themalist burgerschap

Samen – kennis

De leerling weet dat hij een ander kan helpen.
De leerling weet dat het fijn is om met vriendjes of vriendinnetjes te spelen.

Samen – vaardigheden

De leerling kan de ander helpen met kleine taken/klusjes (met aansporing van de leerkracht).
De leerling kan contact leggen met andere kinderen.

Samen – attituden

De leerling wil de ander helpen met kleine taken.
De leerling wil contact leggen met een ander kind.

Themalist burgerschap

Duurzaamheid – kennis

De leerling weet dat het belangrijk is om netjes met de natuur om te gaan.
De leerling weet dat afval de natuur vervuult.
De leerling weet dat afval scheiden bijdraagt aan het netjes houden van de natuur.
De leerling weet dat water belangrijk is om van te leven.

Duurzaamheid – vaardigheden

De leerling kan zuinig omgaan met de natuur bij hem in de buurt.
De leerling kan afval scheiden.
De leerling kan zuinig omgaan met drinkwater.

Duurzaamheid – attituden

De leerling wil netjes omgaan met de natuur bij hem in de buurt.
De leerling wil afval scheiden.
De leerling wil zuinig omgaan met drinkwater.

Themalist burgerschap

Democratie – kennis

De leerling kent de regels in de groep.
De leerling weet dat regels en afspraken voor iedereen gelden.
De leerling weet dat regels helpen om samen te kunnen spelen en werken.
De leerling kent de gespreksregels (luisteren en de ander uit laten praten).

Democratie – vaardigheden

De leerling kan zich aan de groepsregels houden.
De leerling kan regels bedenken om samen fijn te spelen en te werken.
De leerling kan luisteren naar de ander.
De leerling kan de ander uit laten praten.

Democratie – attituden

De leerling wil zich houden aan de regels in de groep.
De leerling wil in gesprek gaan over de regels van het spelen en werken.
De leerling wil naar de ander luisteren.
De leerling wil de ander uit laten praten.

Themalist burgerschap

Verschillen – kennis

De leerling weet dat de kinderen in zijn klas gelijk zijn aan elkaar, ook als zij van elkaar verschillen.
De leerling weet dat alle kinderen gelijk zijn aan elkaar.

Verschillen – vaardigheden

De leerling kan verschillen herkennen die hij ziet tussen hem en zijn klasgenoten.
De leerling kan met iedereen gelijk omgaan.
De leerling luistert naar de juf/meester en naar andere kinderen.

Verschillen – attituden

De leerling wil goed omgaan met de verschillen tussen hem en de ander.
De leerling wil, als hij speelt met iemand, samen iets bedenken waar ze het allebei mee eens zijn.

Themalist burgerschap

Digitaal – kennis

De leerling weet dat er een limiet is aan zijn schermtijd.

Digitaal – vaardigheden

De leerling kan benoemen dat er een limiet is aan zijn schermtijd.

Digitaal – attituden

De leerling wil naast schermtijd ook ontspannen door middel van bijvoorbeeld (prenten)boeken, spelletjes of creatief bezig zijn.

Themalist burgerschap

Wereld – kennis

De leerling weet dat andere landen andere gewoontes hebben.
De leerling weet dat er in Nederland mensen wonen die uit een ander land komen.
De leerling weet dat er arme mensen zijn, in Nederland en in andere landen.

Wereld – vaardigheden

De leerling kan verschillende dagelijkse gewoonten uitvoeren, zoals begroeten, afscheid nemen en netjes eten.
De leerling kan verschillende dagelijkse gewoonten uit verschillende landen benoemen.

Wereld – attituden

De leerling wil respect hebben voor andere mensen met andere gewoonten.
De leerling wil zorgen voor arme mensen.

Meer weten?

 <https://www.gouwe-academie.nl/producten/zien>

 Vraag gratis de link aan naar een [webinar burgerschap](#) van Gouwe Academie om te zien wat wij je kunnen bieden!

Dit leer je in het webinar regulier onderwijs

In dit webinar leren we je hoe Zien!+ jou helpt om burgerschapsonderwijs naar een hoger niveau te tillen en een herstelopdracht op te lossen of zelfs te voorkomen.

Aan het einde van de webinar weet je:

- Wat je nodig hebt om meer inzicht te krijgen in jouw uitdaging rond Burgerschap.
- Hoe je dit eenvoudig met Zien!+ kunt doen.
- Met welke concrete acties jij Burgerschap verbetert.

Zet vandaag nog de eerste stap naar beter Burgerschapsonderwijs en krijg toegang tot de webinar.

Bedankt voor je aandacht!

Doreanne Jansen - onderwijsadviseur

[+31182760348](tel:+31182760348)

d.jansen@gouwe-academie.nl

www.gouwe-academie.nl

LICHTER

Minder
werkdruk

LEUKER

Meer
werkplezier

BETER

Betere
onderwijskwaliteit

